

4. Англійсько-український правничий словник складної лексики (за ред. С. Головатого, Б. Ажнюка); Конституц. Суд України, Пост. коміс. з питань правн. термнології; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. 2-ге вид. Харків: Право, 2025. 264 с.

Онуфрієнко Олексій Володимирович,
доцент кафедри менеджменту
Національного університету «Запорізька
політехніка», кандидат юридичних наук,
доцент

СУЧАСНА СИТУАЦІЯ ЗЛАМУ НЕОЛІБЕРАЛЬНОГО МЕТАНАРАТИВУ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ: ПОНЯТТЄВО- ТЕРМІНОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА

Мінливий ідейно-концептуальний контекст сучасних соціальних перетворень відображає передусім панівні парадигми виявлення, визначення та застосування способів розв'язання найважливіших суспільних завдань, серед яких центральними є модифікації економічної моделі для забезпечення сталого економічного розвитку, ідеологічні та ціннісні настанови, що визначають форми та зміст відносин між державою та суспільством, фундамент науково-технічного розвитку та ін. Термінотворення відповідним чином реагує на фундаментальні зміни у соціальній реальності [2].

У площині універсальних трендів політичної та економічної філософії, що безпосередньо впливають на способи здійснення влади, юридичний інструментарій, реформи публічного управління та модифікують панівні економічні моделі, необхідно констатувати розгортання масштабної кризи

неолібералізму як останнього явно реалізованого глобального *метанаративу (макронаративу)* – універсальної системи понять, знаків, символів, метафор тощо, спрямованих чи призначених для утворення єдиного типу опису чи способу постановки та розв’язання суспільно значущих завдань у різних, але безумовно пов’язаних вимірах: від економічного та політичного до правового та публічно-адміністративного [1, с. 31]. Конструювання пост-неоліберальної реальності ускладнюється в тому числі й неоднозначним тлумаченням власне сутності неолібералізму.

Термін «неолібералізм» увійшов у науковий обіг у період між світовими війнами (його утворення звичайно пов’язують з німецькою Фрайбурзькою школою та науковими працями одного з її членів, а саме соціолога та економіста А. Рюстова [3, с. 145-146]), первинно позначавши оновлення класичного лібералізму за допомогою більш прагматичного підходу до оцінювання можливостей вільного ринку та впевненістю у тому, що держава має відігравати активнішу роль у регулюванні економіки, зокрема у сфері нагляду за могутніми «приватними акторами» у вигляді тогочасних монополій та картелів, котрі принаймні загрожують режиму свободи підприємництва та конкуренції. Неолібералізм, таким чином, первинно був покликаний надати відповідний інструментарій державі та громадянському суспільству для боротьби з означеною соціальною несправедливістю, що результує зокрема в нерівність, при збереженні ідеї та практики вільного ринку і свободи підприємництва в межах капіталістичної моделі. Зміст неоліберального концепту в науковій та філософській літературі неодноразово інтерпретувався й у ширшому сенсі. Загальним моментом залишається констатація застарілості класичного лібералізму, його непристосованості до принципово нових соціально-економічних умов, а в якості основного напрямку оновлення стверджується необхідність посилення економічної

ролі держави порівняно з усталеною ліберальною традицією (але ступінь та напрями такого посилення сильно варіюються в залежності від конкретного підходу).

Втім, сучасного змісту цей термін набув лише в останній чверті XX ст., у контексті реформ публічного сектору в США, Сполученому Королівстві та значної кількості інших держав, у тому числі трансформовуваних держав ексоціалістичного блоку. І хоча наукова дискусія стосовно ідейно-концептуального змісту неолібералізму, напевно, далека від завершення, що дає змогу сучасним вченим констатувати «відсутність належної дефініції» [1, с. 32], в більшості випадків він ґрунтується на ідеї про те, що ринковий обмін як такий, за влучним визначенням антрополога Д. Харві [1, с. 32], є основною системою етичних норм, достатньої для регулювання всіх дій людини та, продовжимо, для всіх категорій суспільних відносин. Поширення та реалізація неоліберальних ідей завжди супроводжувалася переглядом ролі держави, приватизацією, відповідними змінами фінансової системи згідно з принципами мінімізації державного втручання в економічні процеси та одночасного урізання/скорочення соціальних зобов'язань держави. Роль держави в контексті неолібералізму зводиться до утворення, гарантування та збереження цих інституціональних структур. До обов'язків держави відноситься, таким чином, не тільки створення та підтримка фінансової системи, гарантування обороноздатності, режиму законності, але й маркетизація тих сфер суспільного життя, де вільного ринку ще наразі не існує та, нарешті, забезпечення правильної (насамперед з точки зору неоліберальної теорії) роботи ринкових механізмів [1, с. 32]. Отже, основні відмінності неолібералізму від лібералізму класичного полягають в дещо більшій, активнішій участі держави в забезпеченні стабільності інститутів, котрі підтримують фундамент вільного ринку, хоча й принципово не змінюють його характер. Втім, концептуальна система, що

використовується цією теорією, залишається майже незмінною і походить до ідей фундаментальних цивілізаційних цінностей ліберального толку – ідеї людської гідності та індивідуальної свободи [1, с. 32]. Апелювання саме до цих компонентів фундаменту західної правової, політичної та адміністративної культури, що де-факто утворюють важливу частину західноєвропейського та англо-американського «здорового глузду» в соціокультурному сенсі, й обумовило великою мірою успіх неолібералізму, його глобальне домінування упродовж кількох десятиріч.

Складну механіку неоліберального повороту Д. Харві описує наступним чином. Так званий «вбудований» або компромісний лібералізм (що у власній розвиненій формі став основою для моделі «держави загального благоденства», яка забезпечувала високі темпи економічного зростання в розвинених капіталістичних державах у 50-60-ті рр. XX ст.) використовував жорстку фіскальну та монетарну політику в рамках «кейнсіанського» підходу для згладжування природної циклічності капіталістичної економіки та забезпечення прийняттого рівня зайнятості [1, с. 32]. На відміну від класичного лібералізму, держава активно втручалася в економіку в цілому та у промислову політику зокрема, у сферу охорони здоров'я, освіти тощо, активно утворюючи та розвиваючи системи соціального забезпечення. В такий спосіб досягався «класовий компроміс» (звідсіля й особлива назва для такої нетипової форми «західної» ліберальної моделі) [1, с. 32].

Концепт неоліберальної держави, практики її існування, звичайно досліджується в тематичній літературі в площині політичної та економічної проблематики. Що стосується державотворчого та публічно-управлінського виміру, то він аналізується на макрорівні. Характеризуючи основні тренди державотворення 80-х та 90-х рр. і, зокрема, його провідні рушійні сили перетворень у вигляді політичних течій

«рейганізму» та «тетчеризму» як переосмислення неолібералізму, Ф. Фукуяма визначає їх як спроби утриматися від подальшого «зростання державного сектору», а то й розгорнути цей процес, спрямувавши його у протилежному напрямку [1, с. 33-34] під впливом оновлених ліберальних ідей та реагуючи на наслідки кризових явищ в економіці. Неоліберальний тренд став дійсно універсальним на зламі 80-х та 90-х рр. XX ст. внаслідок краху соціалістичного блоку та розгортання так званої третьої хвилі демократизації, охопивши вже не тільки англо-американські та континентально-європейські країни, але й пострадянські та постсоціалістичні країни, держави Азії, Африки та Латинської Америки [1, с. 33-34], де особливе значення неоліберальних реформ зокрема у Чилі нерідко забувається аналітиками становлення практичного виміру цієї парадигми.

У прикладенні до публічного управління ідеї неолібералізму, опосередковані ініціативами правлячих політичних еліт у СК та США, утворили шаблон відповідних реформ публічного сектору та реорганізації публічної служби у вигляді «Нового публічного управління» та його дещо пізнішої північноамериканської модифікації «Уряд нового типу» з наступними ключовими позиціями: мінімізація публічної служби засобами системно-структурного зменшення та кадрових скорочень зі стратегічною метою зменшення бюджетних витрат, аутсорсинг публічних функцій назовні, до автономних агенцій, що не входять до структури виконавчої гілки влади, до приватного сектору, або до гібридних органів, всеохоплююча приватизація публічного сектору, маркетизація самої сутності, форм й інструментарію взаємодії держави та суспільства, модифікація системи публічних інтересів за рахунок меркантилістської етики, децентралізація та деволуція державних функцій, зменшення обсягу регулювання економіки державними органами та істотне звуження регулятивної «тіні», яку відкидає на суспільні відносини держава.

На міжнародному рівні неолібералізм досяг пікового значення свого всеохоплюючого впливу у формі концептуального пакету реформ зменшення втручання держави в економічну сферу, який був розроблений урядом США разом із міжнародними фінансовими інститутами (МВФ та Світовий банк), що 1994 року отримав назву «Вашингтонського консенсусу» [1, с. 34]. Ґрунтуючись на ще актуальних у той період ідеях лінійної соціальної модернізації, цей пакет реформ було створено як універсальний рецепт стосовно стратегії економічної лібералізації в країнах, що розвиваються, і передусім за рахунок зменшення публічного сектору, надмірний розмір котрого, як тоді уявлялося, стримував або ж уповільнював економічне зростання. Саме помилкова впевненість у можливості будь-якого універсального в світових масштабах підходу до державотворчих та/або політико-економічних реформ без урахування національної специфіки та місцевих традицій, а не їх конкретний зміст, зумовило їх неефективність, що в свою чергу сприяло подальшому переоцінюванню значення та корисності неоліберальних ідей, принаймні в їх практичному застосуванні до трансформовуваних суспільств. У ретроспективній візії, вже здобувши відповідні емпіричні дані, цілком можливим уявляється навіть висновок про визначальну приреченість на провал інструментарію «Вашингтонського консенсусу» стосовно держав зі слабкими та неефективними адміністративними інститутами. Як вірно зазначає Ф. Фукуяма, «в деяких країнах відсутність відповідного переліку державних та суспільних інститутів навіть призвело економіку до гіршого стану, ніж той, в якому вона була б без цих реформ» [1, с. 34]. У цьому спостереженні важливим є не тільки те, що воно є результатом швидкої реакції доктрини суспільствознавства на нерідко протилежні прогнозам наслідки універсального застосування неоліберальних моделей реформ у рамках світової глобалізаційної хвилі (хоча першими очікувано відреагували

провідні представники економічної науки, зокрема Д. Родрік та нобелівський лауреат Дж. Стігліц). Не менш вагомим є застосування бінарної моделі при визначенні необхідних інститутів, де державні (публічні) не затуляють інститути громадянського суспільства, а виступають рівновеликою складовою системи, що сформована на засадах взаємодії. До речі, особлива важливість неолібералізму для суспільствознавчих парадигм останніх кількох десятиріч полягає не тільки в наслідках ремодельовання публічного сектору та публічної служби за допомогою державних програм, замислених та здійснених на його основі, але й в переосмисленні характеру взаємодії між державою та громадянським суспільством, поступово сформувавши практику їх антагоністичного протиставлення, чого не спостерігалось за часів домінування попередньої парадигми консенсусного лібералізму та «держави загального благоденства».

Спостережувана сучасна криза неолібералізму співвідноситься з його надмірною вузькістю в площині інтерпретації сутності як сучасної держави, параметрів її загальної ефективності та здатності впливати на економічний розвиток, ролі інституціональної пам'яті органів публічного управління в забезпеченні стабільності держави, співвідношення й узгодження публічних і приватних інтересів в контексті суспільного договору, так і можливостей інститутів громадянського суспільства в реалізації публічних інтересів та досягнення публічно значущих цілей у взаємодії й координації з органами держави. Дійсно, примітивна неоліберальна меркантилістська етика не відбиває всього спектру ціннісно-мотиваційного боку суспільних відносин, спрощена маркетингова вульгаризує реальний зміст суспільних відносин у цілому та відносин між органами публічного управління й інститутами громадянського суспільства зокрема, а розгляд соціальних структур як різновидів приватних підприємств нівелює значення

неприбуткових напрямів діяльності та власне публічного адміністрування. Дискусійним є питання, наскільки означені аспекти суспільних трансформацій притаманні неолібералізму як такому, якщо прийняти за відправну точку його виникнення як доктрини саме перші концепти нового лібералізму Фрайбурзької школи, а не конкретні реформи публічного сектору, інспіровані «тетчеризмом» та «рейганізмом» у СК та США відповідно, оскільки ми спостерігаємо наявність двох ітерацій розуміння того самого терміна.

Отже, висновки сучасних американських вчених Т. Боаса та Дж. Ганса-Морзе (Каліфорнійський університет) про приналежність неолібералізму до так званих «по суті оспорюваних (спірних) концепцій» («essentially contested concepts»), багатоплесторова природа яких, сильні нормативні конотації та відкритість для подальших модифікацій відповідно до плину часу генерують дебати стосовно їх значення та належного застосування, виглядають вельми обґрунтованими [3, с. 138], що і складає перспективу подальших досліджень у цьому напрямку.

Список використаних джерел

1. Онуфрієнко О. В. Конвергенція публічного сектору з громадянським суспільством і сектором приватним: англо-американський та континентально-європейський полюси універсальної парадигми реформ публічного врядування у XXI ст.: Досвід компаративного дослідження, прогностичні сценарії, стратегії післявоєнної відбудови для України): монографія. / О. В. Онуфрієнко, Дніпро: Вид-во «ГРАНІ», 2022. 530 с. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=0s-REAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 10.10.2025).

2. Онуфрієнко Г. С., Приходько Г. І. Інтернаціональна лексика в еру глобалізаційних процесів та інформаційного

суспільства як актуальний об'єкт дидактичної лінгвістики. *Українські студії в європейському контексті*, № 9, 2024, С. 221-229. URL: https://www.researchgate.net/profile/Sergii-Sharov/publication/387130288_Ukrainski_studii_v_evropejskomu_konteksti_zb_nauk_pr_2024_No_9_386_s/links/67617e69e9b25e24af5c9790/Ukrainski-studii-v-evropejskomu-konteksti-zb-nauk-pr-2024-No-9-386-s.pdf#page=222 (дата звернення: 10.10.2025).

3. Boas T. C., Gans-Morse J. (2009). Neoliberalism: From New Liberal Philosophy to Anti-Liberal Slogan. *Studies in Comparative International Development (in German)*, 44 (2), 137–161. Retrieved from <https://escholarship.org/content/qt976373v9/qt976373v9.pdf?t=17nx9c>

Пивоваров Василь Миколайович,
завідувач кафедр культурології
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат філологічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ. МОВНА ОЦІНКА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕКСТІВ ВЕБПОРТАЛУ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Правильне і точне застосування української мови в правоохоронних органах є однією з головних умов ефективного функціонування правоохоронної системи. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» конкретно визначив сфери застосування української мови як державної, з-поміж яких досить важливими є публічний простір та інформаційна діяльність. Це означає, що вся інформація МВС на офіційних вебпорталах для громадськості повинна надаватися